

רשימות

רעבון ושופי

י איר ע ש ה ון

...הביטה כי הייתי זוללה.

איכה, א' י"א.

א

סגנון שיש עמו שפתיות. כפליניכים ללא צורך, גוף שיש עמו תאיה התפטמות ואכילה יתרה — דברמה משותף להם: הלא הוא פחד הסרוך. בהשפעת הרעבון נוטה הגוף לשבש את הרגשת המידה השפוייה ולהיות בהול על אכילה גסה: מתוך הפחד מפני הגירעון שרעבוננו עורר בו הריהו מוסיף להתפטם גם בשעה שכבר מילא את חסרוננו והוא ממלא כרסו עד כדי להזיק לעצמו; פחדו קיפח את הכרתו העצמית ואת כבודו העצמי — והוא נתפש לזולות; הוא משתעבד לתאוות האכילה ונעשה זולל. (ו"זולל", כידוע, תרתי משמע: לא רק ריבוי, אלא התייך טיקר). האכילה הבאה מתוך הרגשת הצורך הטבעי והכפופה להרגשת המידה היא עונג, ומעשה עונג שאין עמו שום דבר משפיל את כבוד האדם. כי מילוי הצורך הטבעי מתוך הרגשת המידה ובשופי — זכותו של האדם היא, וכיון שהעונג הוא זכותו של האדם, הריהו יכול להיות אסתטי ואף לגרום לו לאדם את ההרגשה המרוממת של "טוב"; "הסעודה" היא אכילה שפוייה, ומשום כך סעד בה גם לנפש. לא כן האכילה הרעבתנית. הבאה מתוך איבוד הרגשת המידה, שפחדת הסרוך גרמו. אין שופי בזוללה, כי זולות בה, לא עונג יש כאן, אלא מילוי האווה בלבד, שאינו יכול כלל להיות עונג, מאחר שהוא שעבוד, רק החפשי יכול להיות עונג, כי אין "עונג" בלי הרגשת הזכות הטבעית להיות עונג, וזכות זו נחלת החפשי לבדו היא, משום־כך אין השעבוד לתאוה יכול להיות עונג.

וכל האמור כאן בגוף ובחומר, אמור גם בסגנון, שהוא נשמת הדברים. סופר בן־חורין, שאינו יודע את הפחד מפני חסרון־ביטוי או מפני קיפוח הכוח־היוצר, אינו משתעבד לבלענות יתרה ולתאוות פיסומי־מלים וסגנונו זוכה איפוא להיות עונג מתוך טבעיות; הביטוי "עונג" הוא לו, ומתוך כך הוא יכול להגיע לכלל אצילות — להיות נקי מכל זולות.

ב

יש לך סופרים נאדרים בשפעה־ביטוי — ועשיר רותם הלשונית אינה אלא כסות לדלות הסגנון אשר עמם. כיצד? — עושר מופרז בתשמיש־לשון הוא סימן לדלדול הושי־הברירה הסגנונית. הסגנון הוא פרי גיבוש פנימי, ואין גיבוש אלא צמצום השטחים בכוח הושי־הברירה והצמדת הצורה על העיקר ההכרחי, שיש עמו מילוי צורך; המגובש נותן סיפוק על־ידי שופי שאין עמו בזבז.

אבל עצם תהליך הגיבוש הזה מותנה במצב של חופש פנימי ובטחון עצמי. אפילו טיפה של חומר־זולין הימי אינה עשויה ללבוש צורה של גבישים אם אינה בת־חורין לעשות זאת מתוך שופי ושקט — ורות־אנוש לא כל שכן. אין גיבוש במקום שם הסר המזג, הרעבון שבנפש מפריע את גיבוש המחשבה, כי הרעבון בעכיר ודולח ועצם הנהייה אשר עמו (אל התסר) יש בה מן הנזול.

סופר שפחדת־החסרון מקנן בנפשו אינו בן־חורין ואינו מגיע לכלל גיבוש־מחשבה גמור. דרך־הביטוי שלו דומה לאכילת הרעב; נטולת־שלוה היא: יש בה מן התאוה, מן תולילה, מן הזולות — מורגש בה הפחד שמה "עוד לא די". פחדת־החסרון הזה שרשו יש שהוא נעוץ במבנה־הנפש האישי של בעליו כפרט — טמון באיזה קיפוח פנימי מסותר מלידה ומבטן, ונסיבות כאלה, כיון שהן מצויות בין היהודים, הרי ממילא הגן חזיון נפוץ גם בין סופרים מישראל — ויש שהוא נעוץ במעמדו של הסופר בתוך החברה שעמה הוא נמנה, המסתייגת מראות בו חלק טבעי ואינטרגאלי מעצמה כאשר הוא מבקש להיחשב (כנסיבות שאתה מוצא ביהוד בין סופרי המערב ממוצא יהודי, ואף בין החשובים שבהם, כגון אצל יעקב ואסרמן ופראנק ורפל).

אבל יש שפחדת־החסרון הזה, חומס החופש והגיר בוש ומוסך התאוה, נובע ממקור יותר עמוק וכללי — מתוך אופיה של התקופה. בדור יורד, שהציוילרי זאציה מרובה בו על התרבות, גם הסופר הגדול ירוד הוא על־כרחו — וירידת־הכלל הזאת ניכרת בסגנונו: הוא עצמו סופר גדול, אך סגנונו לוקה בעוון הדור והוא נמצא מרבה נככים מתוך נהייה להרחבת־גבולין תחת לצמצם את השטחים מתוך הגיבוש ולצורך הבניין, והראיה: תומאס מאן, שעשירות לשונו מאל־פתי־המילול נובעת מתוך דלדול־הסגנון של התקופה.

ומשום־כך שונא הרעב לקבוע במקומו ובזמנו: להישג, ושנאה מסותרת זו היא הגורמת שתשתכח ממנו תורת התרבות כלילת־ההישגים. אדם נוטה, כידוע, להסית דעתו מן השנוא עליו. כך משתכחת לעינינו תורת הלשון העברית מן הדור הצעיר בימינו, העולה מבחינת החומר והכוח והיורד מבחינת תרבותית. זה הנוער, הרעב שלנו, שמין טינה מסותרת בלבו על ההישגים המגובשים, התובעים ממנו את תשומת לבו השלמה. בעוד זו נתונה־נתונה לבקשת חומר חדש ולמלחמתו על חומרי־חיים כזה. הרעב הוא טורף, רוצה הוא לקרוע לגזרים את התסריט־שלם שלא לו נועד ולאחות בצפרניו ברקמת־היים החדשה, שתהא כולה שלו והוא לבד! אדונייה: רצונו בולעה רצונו פילטה.

ד

אכן יש יתיר אתימולוגי אשר שרשים לו בנפש ואמרו: סימן שאין הוא סומך על תוכן שיהא זה מדבר בעדו. אלא מבקש להבליט גם את ברו, כדי שיבוא זה וימליץ על תוכו לטובה. אבל משיג הוא את ההיפך ממבוקשו, כיון שכל הטעמה מיותרת באה רק לתפוז על הרגשת־פתחת מסותרת — והיא, הטעמה יתרה נו, ממללת ברור מעל לראשו של האמור ומעידה עליו, על האומר, כי הרעבון מחלחל בו בסתר ומטיל בו תאוה לפיטומי ביטוי, לסרה עודף הכא בעטיו של הפחד שמא, לא די'!

ואכן יש יתיר סיניטסי שאינו שגיאת־סיניטסי סיס גרידא, אלא פרי נסית־הנפש שבדור לעריות הצורה, להפקרת־ההישגים. וכלום עם שגיאת של יחידים יש לנו כאן עסק? הרי אין אתה יכול לשמוע אפילו פרשת „חדשות“ אחת ברדיו ועברי ואין אתה יכול לשמוע אפילו הרצאה אחת של עסקן ציבורי בלי שתזדקר לפניך, כלשון אפעה סדוקה, התשובות הלשון נית המבעיתה, שידה בכל, המבצבצת עתה מכל צד ומשתרבת מכל פה, בין של פשוטי העם בין של משכילים. הלא כמין מגיפה שושט עתה קלקול הלשון העברית ואוכל את שפתנו מבפנים — וכלל שמערכי הלשון נפגמים והולכים כמאליהם באין עיצור ומתקן: כן הולכת תאות המילול והביטוי המיפרי; ומשתלשלת על הרוחות, ירד עם תורת־הלשון משתכחת גם מצאת הצמיצת התרבותית, ואין איש שם אל לב כי בפני הרעה שבחוסר הרגשת־המידה, נעזב טיפוח הלשון (אשר בלעדיו לא תיתכן כלל העלאת הרמה התרבותית של הציבור) — וקוצים כסוחים מכסים את שדני החופכים אותו לשדה־הפקר, וזה בשעה שאנו נושאים את נפשנו לנטעי יצירה נאמנים.

כשהסגנון יורד — הדיבור מאלף, הדיבור והסגנון מתייחסים זה לזה כציויליאציה ותרבות: ירידה בתריכות יכולה ליהות כרוכה בעלית קרנה של הציויליזציה, כמו שהשפל בים מוסיף למראית־עין גובה לסלעי החוף, בחשפו את יסודם שהיה מכוסה כל עוד הגאות עמדה בעינה.

ג

הרעבון הבהול, עוכר־הסגנון, עשוי ללבוש אפילו צורה סיניטסיית ולהתבטא — גם ביחיד וגם בצירוף — בחוסר כל טיפוח של צורת־הלשון, ולול כלפי תרבות־הלשון ואפילו זניחת צורות־היסוד של הלשון, שנחגבשו בתהליך ההתפתחות והמסורת. בדור יורד נושרים מטבעות־הקבע מאוצר הלשון ואובדים בתוהו, כמו שעלי האילן נושרים מענפיו בסתיו, יום אחד עלול אתה לשמוע לפתע־פתאום מפי אנשי סביבתך שיבוש חדש, המנסה לקנות לו אחיזה בלשונם תחת הצורה הסיניטסית היאה, שלמדו עוד בילדותם וידעו לכאורה עוד תמול־ששום, מה צורם שיבוש מאוס זה את האוזן ומה מכאיב הוא! אך כיון שבעל השיבוש לא נרתע מפני פליטת פיו ולא בסר עליה, הריהי נוטלת לה מיד יזהרה וחותרת ונפלטת משפתיו, שוב ושוב, ונעשית עד מהרה קניין הרבים, וחוזר חלילה: יום יום ושיבושו החדש, מפליא הדבר, באינו מהירות משתרשים השיבושים בחיים! מה עצמה כמשך תקופה ארוכה, מתוך תהליך טבעי וחוש־ברירה של הכוח היוצר, נופל ברע קטן, ניתק משוכו, נפרד מגזעו ונרמס ברגלי אדישים — כעלה נידף זה. אבל הקל־קלה אינה מפתיעה כלל את בן הדור „היורד“ מבחינת תרבותית, משום שהקלוקל טבעי הוא בעיניו ואף רצוי לו. בעצם הדבר, יותר מן המטופח והמגובש, הדורש חומרה יתרה כלפי עצמו ומחייב עמידה על המשמר והמשכת מעשה־הטיפוח ותהליך־הגיבוש שאינו סובל הזנחה, בבחינת אם יום תעובני יומיים אעזבך, אבל מופת־הכפן (מבחינת תרבותית הכתוב מדבר), השרוי בפחד, אין לבו פנוי לטיפוח הצורה, ואדרבה — פריעת הצורה מתאימה יותר להלך נפשו, למהאה שבקרבו, לנטיית המקופח לשלם מידה כנגד מידה לחיים בזניחת הישגם שלהם תחת שהם, זנחור אותו: שלא־מדעת מתאזה הוא להרוס את דפוסיהם של הישגי היצירה המהירים — אולי מתוך כך יגיע לאיזה חומר חדש, שעוד לא נקבע בבניין המוצק לא כאריה ולא כלבנה, אשר בו יוכל להשביע את רעבונו, רעבון פירושו לא רק הסרוך־חומר, אלא גם חוסר מקום וזמן: הרעב מקומו לא יכירנו והזמן הוא מקור הפגעים בעיניו.